

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Börstils kyrka är belägen intill korsningen mellan Uppsalavägen och Norrtäljevägen. Öster om kyrkogården ligger ett före detta skol- och fattighus i trä med faluröda fasader. Det används idag som församlingshem. Norr om kyrkogården ligger kyrkogårdens ekonomibyggnader. Söder om kyrkogården ligger en timrad tiondebod från 1700-talet. Prästgården ligger ett stycke söderut på andra sidan landsvägen. Den har en mangårdsbyggnad från 1820. Sydväst om kyrkogården ligger komministergården med ett falurött bostadshus från 1800-talet.

2.2 Kyrkan

Börstils kyrka är en stor salkyrka i senklassicistisk stil med västtorn och sakristia i norr. Den präglas både in- och utvändigt av den stora ombyggnad som genomfördes 1850-52. Den rektangulära kyrkan uppfördes redan på 1300-talet som en salkyrka av ovanligt stora mått. Den har murar av gråsten med tegel i muröppningarnas omfattningar samt i valv och knektar. Tornet och sakristian från 1852 är byggda med murar av gråsten och tegel. Fasaderna är spritputsade och avfärgade i ljusgult med slätputsade vita omfattningar och smygar. De avslutas uppåt av en profilerad takfotslist. Kyrktaket är valmat över korgaveln och täckt med falsad kopparplåt.

Fönstren är stora, breda och rundbågiga. De fick sin storlek vid reoveringen 1852. Fönsterbågarna består av träbågar målade i grönt med glas infattat i blyspröjs. Entrén i tornet har en putsad omfattning med vit bandrustik. Det har även entrén mot söder mitt på långhusväggen. De höga portarna är klädda med kopparplåt. Över tornets bottenvåning finns en mellanvåning med små cirkelrunda fönster. Däröver finns klockvåningen med parställda rundbågiga öppningar med tjärade ljudluckor. Torntaket är täckt med kopparplåt. På det står en stor lanternin med plåtklädda väggar målade i vitt och gult samt höga rundbågiga öppningar. Lanterninen har en kopparklädd huv med urtavlor och kröns av ett kors.

I tornets bottenvåning träder man in genom ett vindfång och kommer sedan in i vapenhuset som präglas av en ombyggnad genomförd 1962. Då inreddes norra delen med förvaringsrum och omklädningsrum för vigslar samt skrudskåp. Tunga, bastanta dörrar av omålad furupanel sattes in mot vindfång och mot kyrksal. En spiraltrappa sattes in för uppgång till läktaren och tornet. Vapenhuset har tegelgolv och putsade vita väggar samt tak med omålade furubräder.

Långhuset med kor täcks av fyra ribbvalv med knektar. De tre östra valven är tillkomna på 1400-talet och har stjärnformade ribbor. Det västra valvet har kryssformade ribbor och tillkom 1850-51 då det ersatte ett äldre valv som ska ha varit i dåligt skick. Långhuset ger ett mycket ljust och luftigt intryck tack vare de stora fönstren och de ljusa vitputsade väggarna och valven. Korvalvet har målningar från medeltiden vilka framtog 1926. Målningarna är nötta och fragmentariska. Golvet i mittgången är av tegel, på korgolvet ligger kalkstensplattor. I söder finns ett vindfång vid södra entrén. Vindfånget tillkom 1926 och kröns av ett klassiskt listverk. Det har spegeldörrar med fyra ljusa marmorerade fyllningar per dörrblad samt grå ramverk. De yttre dörrarna är stora och tunga med kraftiga gångjärnsbeslag.

Bänkarna är indelade i tre kvarter, ett norr om mittgången och två söder om mittgången på respektive sida om södra porten. Bänkkvarteren är slutna med dörrar, gavlar och barriärer

Börstils kyrka, Uppsala län

målade i blågrå toner. Gavlarna pryds av pilastrar. Under läktaren har ett par bänkar tagits bort på norra sidan för att ge rum åt en liten andaktsplats. Läktaren har runda träkolonner marmorerade i blått och en barriär med marmorerade fält som delas in med pilastrar. Den har samma form som de främre bänkskärmarna. Både bänkar och läktare tillverkades 1725. Kyrkans orgel byggdes 1783 av Olov Schwan i Stockholm. Fasaden i tidstypisk gustaviansk stil är ritad av Jacob Wulff vid överintendentsämbetet i Stockholm.

Predikstolen placerad mot valvknekten på korets norra sida är från 1725. Den har en sexsidig korg utformad på tidstypiskt vis med förgyllda dekorationer och marmorerade ytor. Den kröns av ett ljudtak likaledes med förgyllda utsmyckningar och marmorerat trä.

Altaruppsatsen i koret är ett verk av den kände bildhuggaren Olof Gerdman från år 1737. Den har en rikt utsmyckad arkitektonisk utformning i barock. I mitten är en relieftavla föreställande Kristus på korset med Maria och Johannes på var sida om honom. Figureerna är förgyllda mot blå bakgrund. Tavlan står på ett träfundament på vilket två voluter bär upp två pilastrar som omger både altartavla och korfönster. På sidorna om pilastrarna finns förgyllda växtornament. Över korfönstret ett moln med en treenighetssymbol och förgyllda strålar samt två putti som sitter på pilastrarnas kapitäl. Från fundamentet utväxer två skulpterade konsoler som bär upp varsin skulptur av symboliska kvinnogestalter. Altarbordet av trä är från 1926. Altarringen består av svarvade balustrar i trä, sockel och överliggare. Den är marmorerad i brungrå toner och härrör möjligen från 1722.

Dopfunten i koret är av granit och tillverkad 1956. Cuppan är prydd med reliefbilder av hårt stiliserade figurer i en tidstypisk stil. Kyrkan har ingen bevarad gammal dopfunt. Ej heller finns det kvar några medeltida skulpturer i kyrkan.

Kyrkan har fem ljuskronor av malm varav den äldsta är från 1600-talets första hälft. På altaret står en sjuarmad ljusstake med snidade och förgyllda ornament från 1750-talet.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården inramas av en kallmurad gråstensmur och en trädkrans. Ingångarna till kyrkogården har granitstolpar och smidesgrindar. Från södra ingången leder en grusgång upp till södra kyrkporten. Gången kantas av en allé av låga lövträd. Börstils kyrkogård utvidgades åt norr 1928. En ny utvidgning i östlig och nordöstlig riktning ägde rum mellan åren 1974 och 1985. Den äldsta delen av kyrkogården och den 1928 tillkomna delen har en strikt indelning med rätvinkliga gravkvarter och raka grusgångar. Fotografier från 1950-talet visar att en stor del av gravarna var grusgravar med stenramar. I dag har nästan alla grusgravarna försvunnit och i stället är gravkvarteren grästäckta. Förut kunde gränsen mellan gamla kyrkogården och 1928 års utvidgning ses vid den raka rad av träd som löpte i öst-västlig riktning. Dessa träd finns inte längre kvar. Den senast utvidgade delen har en parkliknande karaktär. I nordost har den karaktär av skogskyrkogård med gravar placerade bland tallar med en slingrande grusgång. Där finns även en minneslund. Samtidigt som utvidgningen genomfördes på 70-talet byggdes en ny ekonomibyggnad norr om kyrkogården. Den ritades av arkitekt Olle Wallerstedt som en låg envåningsbyggnad med putsade fasader och valmat sadeltak. På dess västra sida står en envårig ekonomibyggnad med faluröda väggar.

Närmast öster om kyrkan finns de äldsta gravarna. Det är några gravvårdar från 1800-talet, i övrigt är alla gravvårdar från 1900-talet.

2.4 Bårhus

Bårhuset är beläget innanför västra ingången till kyrkogården. Det är uppfört 1932 efter ritningar av byggmästaren C. A. Brunnström i Östhammar. Byggnaden har murad tegelstomme och putsade fasader avfärgade i ockragult. Taket är utformat som en spåntäckt, tjärad huv med svängda takprofiler och kröns av ett kors.

2.5 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Börstils kyrka är en medeltida kyrka som fick sin nuvarande karaktär genom en stor ombyggnad vilken ägde rum 1850-52. I och med det fick den utvändigt formen av en nyklassicistisk salkyrka. Även invändigt dominerar det nyklassicistiska draget även om de medeltida kryssvalven är bevarade och det östra valvet dessutom har medeltida målningar, om än i fragmentariskt skick. Av den medeltida inredningen finns annars inget bevarat. Den fasta inredningen är tillkommen på 1700- och 1800-talen. Kyrksalen är en av de största med medeltida ursprung som finns i Uppland och rummet flödar av ljus tack vare de stora rundbågiga fönsteröppningarna.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

1. Börstils kyrka är arkitekturhistoriskt sett en god representant för de nyklassicistiska stilideal som dominerade kyrkobyggnaden i mitten av 1800-talet och som länet i övrigt har få exempel på. Detta trots att det egentligen är en medeltida byggnad.
2. Inredningen i vapenhuset med omålade furusnickrier är med sina avvikande material och former föga anpassad till kyrkans inredning i övrigt.
3. Altaruppsatsen och predikstolen är mycket välbevarade i ursprungligt skick sedan 1700-talets första hälft. Deras betydelse för upplevelsen av interiören kan ej överskattas samtidigt som de har ett stort konsthistoriskt och kulturhistoriskt värde.
4. Kyrkogården uppvisar en varierande och representativt urval av gravstenar alltifrån det sena 1800-talet och framåt som speglar gravkulturens förändring över tiden.
5. Bårhuset har en välbevarad utformning i nyklassicistisk stil som väl ansluter till kyrkobyggnaden och även har ett arkitektur- och kulturhistoriskt värde.
6. Orgeln är restaurerad i originalskick och en av de bäst bevarade barockorglarna i länet. Den har därigenom ett stort musik- och kulturhistoriskt värde.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Bohm, Erik, "Börstils kyrka", i *Sveriges kyrkor Uppland band II*, Stockholm 1954.

Kilström, Bengt Ingmar, *Börstils kyrka, Upplands kyrkor 10A*, Uppsala 1987.

Upplandsmuseet, topografiska arkivet.

Börstils kyrka, Uppsala län

Börstils kyrka och kyrkogård, vy från nordost. Utvändigt präglas den starkt av ombyggnaden 1850-52 då tornet uppfördes och kyrkan fick karaktären av nyklassicistisk salkyrka.

Den nya kyrkogården har delvis karaktären av skogskyrkogård.

Börstils kyrka, Uppsala län

Bårhuset från 1932 är i stil och form anpassat till kyrkan. Det ligger innanför västra kyrkogårdsingången.

Altaruppsatsen är ett förnämligt verk i barock tillverkat av bildhuggaren Olof Gerdman 1737.

Börstils kyrka, Uppsala län

Långhusets interiör mot väster. Orgeln från 1783 räknas till en av de bäst bevarade orglarna i barocktraditionen i Uppland. Den återställdes i originalskick 1979.